

"נשבעים לחיים"

לשקום אחי החנוך, האדריכה, הכסף, החבר! דרור ישראל

תיק ראש העין

1. ראש העין תל אפק מבצר אנטיפטרוס

2. ראש העין מגדל צדק

3. ראש העין בריכת הנופרים ומקורות הירקון

4. טבלת חלוקת אחריות קבוצתית

מסלול א' – תל אפק מבצר אנטיפטרוס

הגן הלאומי אפק הוא פארק גדול שהוקם סביב תל אפק, שם שכנה העיר המקראית אפק, ויותר מאוחר העיר אנטיפטריס של התקופה הרומית והתקופה הביזנטית. בראש התל נמצאים שרידי מבצר מהתקופה הממלוכית והעות'מנית המוכר בשם מבצר אנטיפטריס שהגן על דרך הים בין סוריה למצרים, ובו חומות וחרכי ירי לשמחתם של מבוגרים חובבי ארכיאולוגיה וילדים חובבי "שוטרים וגנבים". שווה להקדיש דקה או שתיים גם לנוף שנשקף משם ומבהיר את החשיבות של התל בתולדות הארץ, כמי שחלש על מפגש דרכי המסחר החשוב ביותר באזור. המיקום, הקרקע הפורייה ושפע המים במעיינות הסמוכים משכו לכאן מתיישבים לכל אורך ההיסטוריה החל מהתקופה הכלקוליתית. עוד במאה שעברה הייתה לתל חשיבות צבאית כשבזמן מלחמת העולם הראשונה היו העמדות התורכיות שבו בסיס ל"קו העוג'ות" שהפריד בין צבא בריטניה והצבא התורכי.

ברחבי הפארק, סביב אגם מלאכותי ענק ופלגי מים שמגיעים אליו, יש מתקני משחק, מגרש כדורסל וכדורעף, שולחנות פינג פונג, מדשאות, פינות צל ושירותים לפיקניק מיתקני מנגל ומזנון שפתוח בימי שבת. אפשר גם לעלות על השביל היוצא מן הפינה הצפונית של הגן ולהלך לאורך פסי הרכבת, עד הגן הלאומי מקורות הירקון (כרטיס הכניסה לפארק מזכה בכניסה חינם לשם). בדרך מעיפים מבט על בריכות המים בירקון, וזוכים לראות את הפריחה הצהובה של הנופר.

למרגלות תל אפק, באיזור המדשאות ועצי האקליפטוס, עובר שביל נוח המונגש לנכים על כסאות גלגלים. שטח מקורות הירקון מונגש לרכב ולנכים כמעט כולו.

מסלול

תל אפק נזכר פעמים רבות במקורות השונים החל מתקופת הפרעונים דרך התקופה הישראלית (תקופת הברזל א', 1000-1200 לפנה"ס), התקופה החשמונאית, הרומאית, הצלבנית והתורכית.

כיום ניתן לראות את מבצר פינאר באשי (ראש העין בתורכית) מהתקופה העות'מאנית. העיר אנטיפטריס, עיר גדולה שישבה על תל אפק נבנתה על ידי הורדוס במאה הראשונה לפנה"ס ונקראה על שם אביו – אנטיפטר האדומי, שהיה יועץ ונציב בתקופת מלכי החשמונאים האחרונים. העיר בנויה בסגנון רומי וניתן לראות ליד המצודה מעט חפירות לאור ה'קארדו' – הרחוב הראשי (שכיוונו מצפון לדרום והוא מאפיין בניה רומית, קארדו מרשים ניתן לראות בעתיקות בית שאן). העיר נהרסה ברעש אדמה בשנת 363 ונבנתה חלקית בתקופות מאוחרות יותר. בתקופה הצלבנית עיקר הפעילות היתה במגדל צדק ובתל אפק היתה רק אחוזה קטנה.

המבצר המרשים שרואים היום נבנה בשנים 1572-1574 והוא כולל ארבעה מגדלים, אחד מהם מתומן, וחומות מרשימות. הקמת המצודה הרסה את רוב השכבות הקודמות עם זאת, הצליחו הארכיאולוגים למצוא בחפירות של התקופה המצרית (המאה ה-15 לפנה"ס) את בית המושל מהתקופה ובו תעודות הכתובות על לוחות טין במספר שפות המעידות על היחסים בדיפלומטיה האזורית בתקופה ועל מסחר ענף.

בשטח התל רואים ניתן לראות גם מבני וברכות בטון שנבנו בשנת 1935 לטובת קו המים ירקון - ירושלים (ירושלים גדלה מאוד באותם שנים מהעליות אך לא היו באזורה מקורות מים עצמיים). קו זה חובל קשות במלחמת העצמאות.

מסלול ב' - ראש העין מגדל צדק

מסלול הטיול נמצא במבואותיה הדרומיים של ראש העין. בשל ונדליזם שהתקיים במקום, גן לאומי מגדל צדק סגור למבקרים עד להודעה חדשה

הגעה - את הטיול נתחיל במגדל צדק. נגיע לכניסה הדרומית לראש העין, שנמצאת בכביש מספר 444, וניכנס לעיר לרחוב יהודה הלוי. 10 מטרים מהפנייה נראה עלייה חדה לדרך עפר, המובילה לאנדרטה לזכר לוחמים שנפלו באזור ראש העין. נמשיך בדרך העפר עד למבצר, שניתן לראותו בבירור, ונחנה את הרכב בסמוך אליו.

המבצר ניצב בגובה 140 מטר בקצה שלוחה הררית של השומרון. הוא נקרא כיום על שם שיח' צאדק אלג'מעני, שהיה ראש החמולה סביבות המאה ה-19. בתקופה הצלבנית נקרא המבצר מירבל (מראה יפה).

מעבר אפק, שעליו שולט המבצר, הינו מעבר גאוגרפי ברוחב של שני ק"מ, המאפשר תנועה מדרום הארץ לצפונה ולהפך. התמונה הנשקפת מראש המבצר לכיוון מערב (וניתן לראות בברור מכפר קאסם וכפר סבא בצפון, דרך הרצליה, תל אביב, גבעת השלושה ועינת במערב, ועד לנמל התעופה בן-גוריון ויפו בדרום מערב), שונה מכפי שהייתה עד לפני כמה עשרות שנים. הירקון שאנו מכירים היום כנחל מזוהם, היה לא פחות מאשר ביצה ענקית שלא אפשרה מעבר. למעשה, המעבר היחיד בין מישור החוף ושפלת החוף לבין הרי שומרון היה באותם שני קילומטרים שבין מגדל אפק לבין מקורות הירקון. לאורך ההיסטוריה היווה מעבר זה קבר לאלפי לוחמים שניסו להתקדם מצד אחד של הארץ לצידה האחר. באותם שני קילומטרים נפלו לוחמים פרעונים מהאלף השני לפני הספירה, לוחמים ישראלים שנלחמו בפלישתים, לוחמים חשמונאים בני המאה הראשונה לפני הספירה ואפילו לוחמים בריטים ואוסטרלים בפיקודו של גנרל אלנבי, שרצו לחצות את הירקון במלחמת העולם הראשונה. במעבר אפק עברה דרך הים המפורסמת, דרך מסחר בין מצרים לעבר הירדן וסוריה. קל לראות שמי ששלט במבצר ובתל אפק השוכן שני קילומטרים מערבית לו, שלט במעבר חיוני בין צפון ודרום הארץ.

בראש הגבעה עליה ניצב המבצר ישנו מסלול הליכה מעגלי קצר ויפה, שמספר את האירועים במקום בתקופת מלחמת העצמאות, עובר בין מערות קבורה, קבר שיח', תצפיות נוף ועוד:

מסלול

ממגרש החנייה נצעד צפונה, נחצה את דרך העפר ונעלה בשביל רחב לעבר קבר השיח', בו נקבר השיח' צאדק ג'מעני. המבנה עצמו מגודר משיקולים בטיחותיים, ואין בו אלמנטים אדריכליים ייחודיים, אך מיקומו בראש מצוק המחצבה הופך אותו לנקודת ציון בולטת ומרשימה. לצד המבנה יש עץ חרוב.

הליכה קצרה נוספת תוביל אותנו למצפור מסודר, ליד בריכת מים מגודרת. מכאן ניתן לראות את מצודת מגדל אפק והעיר אלעד בדרום, במערב גוש דן ובצפון ראש העין וכפר קאסם. במזרח ניתן לזהות את מגדל המים של פדואל. בתווך נראים שטחים גדולים המכוסים בצומח עשבוני ומהווים בית גידול חשוב לצבאים, שועלים ובעלי חיים נוספים. חלק משטחים אלו

מיועדים להרחבת העיר ראש העין בעתיד, ושטחים נוספים מיועדים להכרזה כחלק משמורת טבע נחל שילה. מעט מצפון לתצפית, חולף השביל בצמוד לשיח גדול של אוג קוצני, מין השולט בטרשים בספר המדבר ובמרחב שבין ראש העין וקלקיליה.

המשך המסלול מתעקל סביב הגבעה, המוקפת במחצבות. יש להשגיח על ילדים ולא להתקרב למצוקים באתר. אחרי עיקול דרומה, נפגוש שלטי הסבר על החי והצומח בגן הלאומי. באזור זה נוכל לראות גם מערת קבורה עתיקה בצמוד ומימין לשביל ההליכה. הכניסה למערה אסורה בשל סכנת התמוטטות. במבט דרומה נראה מבנה אבן מרשים - כבשן סיד בעל שני פתחים, מתקופת המנדט הבריטי, הנמצא בחלק של הגן הלאומי שאינו מוסדר כיום לביקורי קהל. הליכה קצרה מהמערה תביא אותנו לבריכה יבשה בעומק 2 מ' החצובה בסלע, ושימשה לאגירת מי גשמים בתקופה הביזנטית. אחר הבריכה, נחלוף לצד מערת קבורה נוספת, שגם היא סגורה למבקרים.

כעת נמשיך בירידה מתונה בין משוכות צבר ושרידי בית הקברות של הכפר מג'דל יאבא. נחצה דרך עפר ונגיע לפינת צל למרגלות עץ שיזף. השביל ממשיך ועולה במתינות למצודת מגדל אפק, כאשר לפניו יש צומת שבילים המאפשרת חזרה לחנייה ללא ביקור במצודה. למצודה ניתן להיכנס מהפתח הראשי (בצד צפון) וכן בפתח בקיר המזרחי. מומלץ להיכנס מהכניסה הראשית. לצד הכניסה, משמאל, נמצא שקע מגודר ובו ניתן לראות שרידי חפיר. את פתח המצודה עיטרו בעבר משקופים מעוטרים שנבזזו בידי אלמונים בסוף שנות ה-70. לאחר הכניסה למצודה, נראה בצד ימין כתובת יוונית בתוך "טבלת אוזניים" (טבולה אנסטה). כתובת זו נכתבה בתקופה הביזנטית (324-638 לספירה) וכפי הנראה נלקחה ע"י הצלבנים מאחד האתרים הביזנטיים הפזורים במרחב. הכתובת מנציחה את הקדוש הנוצרי קיריאקוס. במצודה יש חצר מרכזית, וניתן לעלות לקומה השנייה בגרם מדרגות בימין החצר, לתצפית הן על המתחם והן לעבר מישור החוף.

יש להקפיד על הליכה במסלול המשולט בלבד. לאחר ששבענו מנופי המצודה, נצא מהשער הראשי ונגלוש בהליכה קצרצרה לחנייה ולרכב הממתין.

הערות ואזהרות:

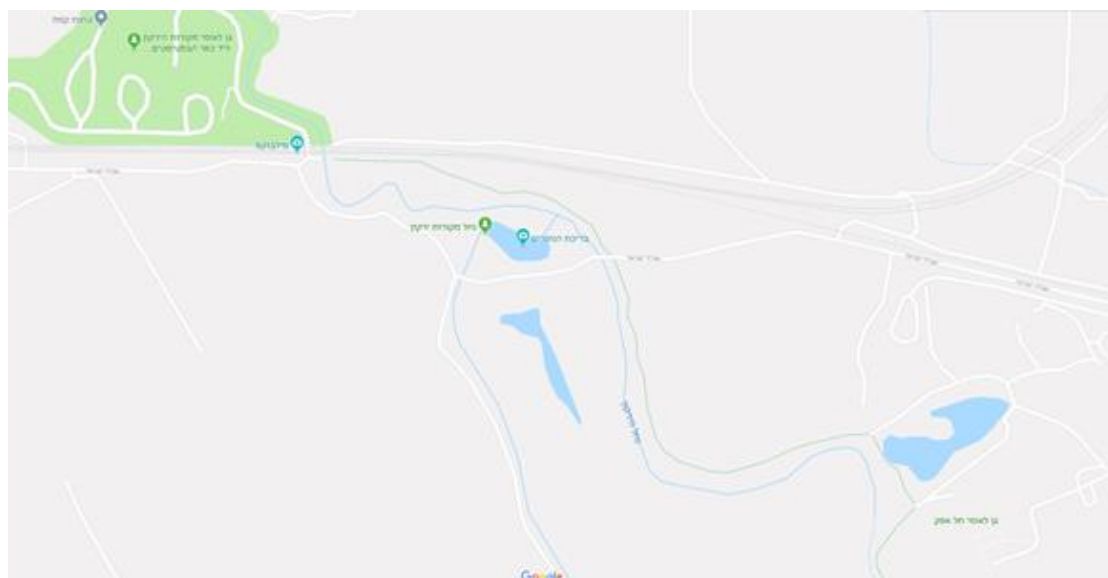
- האזור עשיר במצוקים, בורות ומבנים בסכנת התמוטטות.
- אין לסטות ממסלול ההליכה, להתקרב למצוקים או להיכנס לחדרים ומבנים האסורים בכניסה.
- אין לטפס על מבנים או לחרוט כתובות.
- שער הגישה למתחם ברכב נסגר בשעה 15:00.
- השהייה בגן הלאומי בשעות החשיכה אסורה.
- אין איסוף אשפה.
- מסלול ההליכה חשוף לשמש, ואינו מומלץ בקיץ. הביקור במצודה מומלץ כל השנה.

הברזל שנבנתה בשנת 1921 בין פתח תקווה לראש העין, כדי לתת יכולת לחקלאי הסביבה אפשרות לשלוח את תוצרתם ברכבת לנמלים ליצוא לחול. ליד מפגש המסילה עם נחל הירקון נוכל לראות עמדת פילבוקס (עמדת שמירה העשויה מבטון ונראית כקופסת כדורים מבית המרקחת ולכן שמה), שהוקמה בשנת 1937 כדי להגן על המסילה בתקופת המרד הערבי הגדול. מכאן נכנסים לשער האחורי של הגן הלאומי מקורות הירקון.

בגן, בו הוכשרו מקומות לפיקניקים ונופש פעיל, ניתן לראות את זרימתו המפותלת של הירקון, וכן את תחנת מיר, אחת מתחנות הקמח הרבות הפזורות לאורכו. התחנה, שנקראת על שמו של הכפר מיר ששכן סמוך לה, פעלה בבח מימי הירקון שהוטו אליה בעזרת סכר ותעלות. בתחנה היו 13 זוגות ריחיים והיא פעלה בראשית שנותיה של המושבה פתח תקווה.

ליד מגרש החניה אליו נמשיך נמצאת חצר קצאר שהיתה שייכת במאה ה-19 לסוחר מיפו אנטון קצאר. במקום נחפרה באר ממנה העלו את המים בעזרת אנטיליה (דליים על סרט העולים מהבאר) להשקיית שטחי קנה הסוכר והפרדסים.

ניתן להשאיר רכב במגרש חניה זה או לחזור ברגל למבצר אנטיפטריס (הליכה של כ-15 דקות)

חלוקת אחריות קבוצתית

מטלת מנהלה	הפעלה חברתית	מטלת הדרכה	חברי הקבוצה	
		מבצר אנטיפטרס		1
		נחל הירקון		2
		מגדל צדק		3
		גוש דן		4
				5
				6
				7
				8
				9
				10
				11
				12
				13
				14
				15

מטלת מנהלה	הפעלה חברתית	מטלת הדרכה	חברי הקבוצה	
				16
				17
				18
				19
				20
				21
				22
				23
				24
				25
				26
				27
				28
				29
				30